



Hr Märt Rask
Riigikohtu esimees
Riigikohus
info@riigikohus.ee

Teie 08.03.2011 nr 4-3-21-11
Õiguskantsler 31.03.2011 nr 9-2/110471/1101658

Arvamus põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluses

Austatud Riigikohtu esimees

Pöördusite minu poole arvamuse saamiseks, kas riigi poolt isikule alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise seaduse § 1 on põhiseadusega vastuolus.

Analüüsinud nimetatud küsimust, leian, et:

riigi poolt isikule alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise seaduse (AVVKHS) § 1 on vastuolus PS § 12 lg 1 lausest 1 tuleneva õigusloome võrdsuse põhimõttega osas, mis välistab vahi all viibinud isiku õiguse saada hüvitist alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju eest, kui kriminaalmenetlus lõpetatakse kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 199 lg 1 p 2 alusel kohtuliku uurimise staadiumis.

Ühtlasi teatan, et ei taotle asja läbivaatamist suulises menetluses.

Selgitan järgnevalt oma seisukohta AVVKHS § 1 vastavusest¹ Eesti Vabariigi põhiseaduse (PS) § 12 lg 1 lausele 1. Asjaolude ja menetluse käigu osas, neid alljärgnevalt eraldi välja toomata, tuginen Tallinna Ringkonnakohtu 02.03.2011 määrusele kriminaalasjas nr 1-01-25 (J.K. kaitsja määruskaebuse lahendamine).

Õiguskantsleri seisukoht

1. Normikontrolli lubatavus – vaidlustatud sätte asjassepuutuvus

1. Kohtu poolt algatatava konkreetse normikontrolli lubatavuse eelduseks on kontrollimiseks esitatud sätte asjassepuutuvuse määramine (põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse (PSJKS) § 14 lg 2 lause 1). Riigikohtu varasemale praktikale tuginedes on asjassepuutuvuse

¹ Tallinna Ringkonnakohtu 02.03.2011 määruse esilehel oleva resolutsiooni punktide 1 ja 2 alusel jäeti kohaldamata ja tunnistati osaliselt põhiseadusega vastuolus olevaks AVVKHS § 1. Määruse viimasel leheküljel oleva ringkonnakohtu põhjenduste p 11 järgi tõdeb ringkonnakohus, et edastab määruse Riigikohtule PSJKS § 9 lg 1 kohaselt, jättes põhiseadusega vastuolu tõttu kohaldamata AVVKHS § 1 lg 1 (lg kohaldamata jätmisele viidatakse ka p-s 5). Riigikohtu 08.03.2011 kaaskirjas nr 4-3-21-11 palutaks õiguskantsleri seisukohta kogu AVVKHS § 1 põhiseaduspärasuse kohta.

kriteeriumi täitmise eelduseks kokkuvõtvalt see, et kohus peaks asja lahendades normi põhiseadusele mittevastavuse korral otsustama teisiti kui põhiseadusele vastavuse korral ja et varasemas kohtumenetluses on tuvastatud olulised asjaolud, on õigesti tõlgendatud normi, mille põhiseaduspärasuse küsimus on tõusetunud, ning samuti ka teisi asjakohaseid norme, mis seonduvad konkreetse normi kohaldamise tingimuste ja ulatusega.²

2. Tallinna Ringkonnakohus otsustas tunnistada AVVKHS § 1 põhiseadusega vastuolus olevaks ja jätta kohaldamata osas, milles see välistab isiku õiguse saada hüvitist vahi all viibitud aja eest, kui kriminaalmenetlus on lõpetatud KrMS § 199 lg 1 p 2 alusel aegumise tõttu kohtuliku uurimise staadiumis.

3. AVVKHS § 1 lg 1 p 1 järgi hüvitatakse alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju isikule, kes viibis kohtu loal vahi all ning kelle asjas on kriminaalasja menetlus lõpetatud eeluurimise staadiumis või kohtu korraldaval istungil või kelle kohta on jõustunud õigeksmõistev otsus. Sama lõike teistes punktides sisalduvad alused J.K. suhtes kohaldatavad ei ole. AVVKHS § 1 lg 3 p 3 välistab hüvitise maksmise kriminaalmenetluse lõpetamisel KrMS § 201 lg 2 ja §-de 202–205 alusel. KrMS § 199 lg 1 p 2 alusel aegumise tõttu kriminaalmenetluse lõpetamine ei ole viidatud sätte kohaselt iseseisev hüvitis maksmist välistav asjaolu. Tallinna Ringkonnakohtu 02.03.2011 määrusest ei nähtu, et J.K.-le hüvitise maksmine võiks olla välistatud AVVKHS § 1 lg 3 p-de 1 (eneserõõn) või 2 (menetlusest kõrvalehoidumine) alusel. Seega ei ole kohtumenetluses tuvastatud AVVKHS § 1 lõikes 3 toodud välistavaid asjaolusid³ ja kõnealuses kriminaalasjas kuulub kohaldamisele AVVKHS § 1 lg 1.

4. Leian, et AVVKHS § 1 lg 1 p 1 tuleb tõlgendada Harju Maakohtu (08.02.2011 määrus) ja Tallinna Ringkonnakohtu (02.03.2011 määrus)⁴ kirjeldatud viisil, s.t. vaadelda eraldi ühe kriminaalasja (kohtuasja) raames erinevatel õiguslikel alustel lõpetatud kuriteoepisoodide. Olen arvamisel, et katse tõlgendada AVVKHS § 1 lg 1 p 1 võrdset kohtlemist tagaval viisil⁵, s.t nii, et sõltumata asjaolust, et õigeksmõistmise aluseks oleva episoodiga seoses J.K. vahi all ei olnud, on J.K.-l aegunud kuriteoepisoodiga seoses vahi all viibitud aja eest õigus saada hüvitist ikkagi AVVKHS § 1 lg 1 p 1 viimase alternatiivi (vahi all viibinud isiku suhtes õigeksmõistva kohtuotsuse tegemine hüvitise maksmise alusena) alusel, ületab konkreetsel juhul seaduse sättest

² RKPJKo 14.12.2010, nr 3-4-1-10-10, p 35. RKPJKo 01.07.2008, nr 3-4-1-6-08, p 33. RKPJKm 01.04.2004, nr 3-4-1-2-04, p-d 16 ja 17. Ka nt RKPJKo 03.07.2008, nr 3-4-1-9-08, p 15.

³ RKÜKo 01.02.2008 nr 3-3-1-15-07, p 34: „Üldkogu on seisukohal, et alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamine on AVVKHS kohaselt välistatud üksnes juhul, kui õigeksmõistvas otsuses on märgitud kahju hüvitamist välistav asjaolu. Juhul kui kahju hüvitamist välistavat asjaolu õigeksmõistvas otsuses märgitud ei ole, puudub alus kahju hüvitamisest keeldumiseks ning kahju tuleb hüvitada.“ RKKKo 16.11.2010, nr 3-1-1-83-10, p 45: „[...] Ringkonnakohus on [...] õigeks mõistes jätnud tähelepanuta, et 29.-31. maini 2002 peeti [...] käesolevas kriminaalasjas kahtlustatavana kinni [...] arestimajas [...]. Kriminaalasja materjalidest ei nähtu ühtegi AVVKHS § 1 lg-s 3 sätestatud kahju hüvitamist välistavat asjaolu. Seega tuleb need kolm päeva, mil [...] kahtlustatavana kinni peeti, lugeda AVVKHS § 1 lg 1 p-st 2, § 2 lg-st 2 ja KrMS § 314 p-st 6 juhindudes ajaks, mil [...] oli alusetult vabadus võetud.“

⁴ Tallinna Ringkonnakohtu 12.11.2010 määrust on Tallinna Ringkonnakohtu 02.03.2011 määruse alajaotuse „Asjaolud ja menetluse käik“ p-s 11 kajastatud järgmiselt: „[...] Nimelt leidis ringkonnakohus, et õigus saada hüvitist ei sõltu sellest, kas isik on vahi all seoses episoodidega, milles ta mõisteti õigeks või episoodidega, mille suhtes lõpetati menetlus aegumise tõttu. [...] Ringkonnakohus märkis, et kui asuda seisukohale, et aegumisi tuleb vaadelda õigeksmõistmisest eraldi, tõusetub põhiseaduslikkuse probleem [...]“.

⁵ RKKKo 14.01.2011, nr 3-1-1-100-10, p 11: „[...] õigusnormi tuleb tõlgendada põhiseaduspäraselt ja erinevate tõlgendusvõimaluste puhul tuleb eelistada põhiseadusega kooskõlas olevat tõlgendust neile tõlgendustele, mis põhiseadusega kooskõlas ei ole. Kuid olukorras, mil on tegemist erinevate põhiõiguste pörkumisega, tuleb eelistada sellist tõlgendust, millega oleks tagatud nende erinevate põhiseaduslike väärtuste kõige suurem kaitse (vt ka Riigikohtu üldkogu 22. veebruari 2005. a otsus tsiviilasjas nr [3-2-1-73-04](#), p 36).“

ja mõttest tuleneva võimaliku piiri. Seetõttu ei toeta ma J.K. kaitsja viimases määruskaebuses märgitud (Tallinna Ringkonnakohtu 02.03.2010 määruse osa „Asjaolud ja menetluse käik“ p 13)⁶.

5. AVVKHS § 1 lg 1 punktis 1 esitatud kolm hüvitise maksmise alust on minu hinnangul alternatiivid (eraldatud üksteisest sidesõnaga „või“) vaid ühe kuriteosündmuse mõttes. Olukorras, kus kriminaalasjas menetletakse mitut kuriteosündmust ja vahi all viibinud süüdistatav mõistetakse lõppastmes osades episoodides õigeks ja osades süüdi, tuleb kohtul kohtuotsuse tegemisel arvestada nii süüdimõistva kui ka õigeksmõistva kohtuotsuse resolutiivosale kehtestatud nõuetega: süüdimõistmisel tuleb KarS § 68 lg 1 järgi eelvangistus arvestada karistusaja hulka (KrMS § 313 lg 1 p 3 ja 6) ja õigeksmõistmisel tuleb kohtuotsuses lahendada õigeksmõistetule kriminaalmenetlusega tekitatud kahju suurus, sh märkida alusetult vahi all viibitud päevade arv, hüvitise saamise põhjendatus ja alused (KrMS § 314 p 6 ja § 190 lg 3)^{7,8}. Olukorras, kus seaduse mõtte järgi on alati välistatud hüvitise maksmine vahi all viibimise eest süüdimõistmise korral, samuti kriminaalmenetluse lõpetamisel AVVKHS § 1 lg 3 punktis 3 nimetatud alustel (nn otstarbekusest lõpetamised), tuleb seaduse rakendajal seda seadusandja juhtnööri järgida. Seega ei ole kohus olukorras, kus ühe kohtuasja raames menetletakse erinevaid kuriteosündmusi (episoode), vaba valima hüvitise otsuse tegemisel AVVKHS § 1 lg 1 erinevate alternatiivide vahel, kui neid erinevaid kuriteosündmusi ja nende menetlust on faktiliselt võimalik vahi all pidamise aspektist lähtudes eristada.

6. Eeltoodust järeldub, et AVVKHS § 1⁹ kehtivuse korral ei kuulu J.K. vahi all viibitud aeg hüvitamisele, kuna tema kriminaalasja ei lõpetatud eeluurimise staadiumis ega kohtu korraldaval istungil nagu „nõuab“ AVVKHS § 1 lg 1 p 1 sõnastus. Samuti ei tehtud J.K. suhtes õigeksmõistvat otsust episoodide osas, millega seoses J.K. kohtueelses menetluses vahi all viibis.

⁶ J.K. kaitsja märkis Harju Maakohtu 08.02.2011 määruse peale esitatud kaebuses m.h, et kui püüda AVVKHS § 1 tõlgendada võimalikult suures osas põhiseaduspärasel viisil, tuleks lähtuda sellest, et viidatud sätte lõikes 1 ei sisaldu ammendav loetelu. Kaitsja hinnangul ei tohi laiendavalt tõlgendada AVVKHS § 1 lõiget 3, mis välistab hüvitise maksmise teatud asjaoludel. Kaitsja väitel ei saa lõike 3 välistavate asjaolude loetelu olla seotud lõikes 1 toodud menetlusstaadiumitega, millest järeldub, et põhiseadusega kooskõlas oleva tõlgenduse järgi kõigis lõikes 3 nimetatud menetlusstaadiumites menetluse lõpetamise korral tuleb vahi all viibitud aeg hüvitada

⁷ RKKKo 16.11.2010, nr 3-1-1-83-10, p 45: „[...] Riigikohus on asunud seisukohale, et õigeksmõistvas kohtuotsuses peab olema märgitud vähemalt üks AVVKHS § 2 lõikes 2 nimetatud asjaolu - päevade arv, mil isikult oli vabadus alusetult võetud, või kahju hüvitamist välistav asjaolu. Juhul kui otsuses on märgitud kahju hüvitamist välistav asjaolu, ei pea vahi all viibitud päevade arvu märkima. (Vt Riigikohtu üldkogu 1. veebruari 2008. a otsus asjas nr [3-3-1-15-07](#), p-d 31-33). [...]“

⁸ RKKKo 01.04.2009, nr 3-1-1-25-09, p 10: „[...] teadmata ette teise kriminaalmenetluse tulemit - süüdistatava süüdi- või õigeksmõistmist - ei ole tal võimalik võtta seisukohta, kas eelvangistuses viibitud aeg tuleb lugeda karistusaja sisse või kuulub see näiteks hüvitamisele riigi poolt isikule alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise seaduses ette nähtud korras. [...]“

⁹ RKÜKo 22.03.2011 otsuses asjas nr 3-3-1-85-09 tunnistas üldkogu põhiseadusega vastuolus olevaks riigivastutuse seaduse osas, milles seadus ei näe ette ebamõistlikult pika kohtueelse kriminaalmenetlusega tekitatud mittevaralise kahju hüvitamist. Eriarvamuses on märgitud: „[...] Üldkogu otsuses puuduvad põhjendused selle kohta, mille alusel üldkogu siiski leiab, et kohtueelse kriminaalmenetlusega tekitatud kahju hüvitamine kuulub nimelt riigivastutuse seaduse reguleerimisalasse. [...] Nõustume [...] riigivastutuse seaduse regulatsioon piirab ebaproportsionaalselt PS §-des 25 ning 14 ja 15 sätestatud põhiõigusi osas, mis ei näe ette võimalust hüvitada mõistliku menetlusaja ületamisega kohtueelses kriminaalmenetluses tekitatud mittevaralist kahju. Siiski ei järeldu sellisest põhiseaduse vastasusest automaatselt, et põhiseadusega oleks kooskõlas sellise vastutuse reguleerimine vaid riigivastutuse seaduses. [...] oleks olnud õige kohaldada PSJKS § 15 lg 1 p 2 ning tunnistada otsuse resolutsiooni p-s 3 RVastS § 9 lg 1 põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks osas, milles see välistab ebamõistlikult pika kohtueelse kriminaalmenetlusega tekitatud mittevaralise kahju hüvitamise.“ Üldkogu enamuse seisukoht näib lähtuvat eeldusest, et seadusandja on vaba otsustama (kuna sobivat eriseadust konkreetses kahju hüvitamise korra kohta ei ole), millises konkreetses üldseaduse sättes ta põhiseadusevastaselt puuduva regulatsiooni sätestab. Seega on Riigikohtu üldkogu äsjasest käsitlusest lähtudes käesolevas konkreetses normikontrollis asjassepuutuv kogu AVVKHS § 1, mitte vaid sama paragrahvi esimese lõike punkt 1 (mis oleks õigustehniliselt kõige loogilisem koht sätte õigusvastasuse korral täienduse tegemiseks).

7. AVVKHS § 1 kehtetuse korral osas, milles see ei näe ette alust hüvitise maksmiseks kohtuliku uurimise staadiumis aegumise tõttu lõpetatud kriminaalmenetluse süüdistatava suhtes, oleks J.K.-l õigus hüvitist saada. Seega on **vaidlustatav säte** – AVVKHS § 1 – **asjassepuutuv**.

2. Normikontrolli põhjendatus

2.1. Piiratud põhiõigus ja selle riive

8. Nõustun Tallinna Ringkonnakohtu 02.03.2011 määruse põhjenduste punktis 8 toodud seisukohaga, mille järgi saab J.K.-le hüvitise maksmist ettenägevat AVVKHS § 1 käsitleda **PS § 12 lõike 1 lauses 1 sätestatud võrdse kohtlemise põhimõtte riivena**.¹⁰

9. Riigikohus on korduvalt rõhutanud, et PS § 12 lõikest 1 tuleneb ka õigusloome võrdsuse nõue. See nõue tähendab, et seadused peavad sisuliselt kohtlema kõiki sarnases olukorras olevaid isikuid ühtemoodi. Õigusloome võrdsuse põhimõttes väljendub sisulise võrdsuse idee: võrdseid tuleb kohelda võrdselt ja ebavõrdseid ebavõrdselt. Kuid mitte igasugune võrdsete ebavõrdne kohtlemine pole võrdsusõiguse rikkumine. Keeldu kohelda võrdseid ebavõrdselt on rikutud, kui kaht isikut, isikute gruppi või olukorda koheldakse meelevaldselt ebavõrdselt. Meelevaldseks saab ebavõrdset kohtlemist lugeda siis, kui selleks ei leidu mõistlikku põhjust. Kui on olemas mõistlik ja asjakohane põhjus, on ebavõrdne kohtlemine seadusloomes põhjendatud.¹¹

10. Tallinna Ringkonnakohtu on oma 02.03.2011 määruses toonud **võrreldavate gruppidenä** välja esiteks vahi all viibinud isikud, kellele etteheidetav kuritegu aegub (tunnistatakse aegunuks) kohtueelse uurimise või kohtuliku eelmenetluse staadiumis ning teiseks vahi all viibinud isikud, kelle kuritegu aegub (tunnistatakse aegunuks) kohtuliku uurimise staadiumis. Nõustun selle käsitlusega.

11. Ringkonnakohtu on õigesti osutanud sellele, et need isikud, kelle suhtes saabub aegumistähtaeg kohtuliku uurimise staadiumis, ei saaks AVVKHS § 1 lg 1 p 1 järgi hüvitist ka seoses õigeksmõistva kohtuotsusega, kuna KrMS § 309 lg 2 ei näe ette võimalust lõpetada kriminaalmenetlus aegumise tõttu õigeksmõistva kohtuotsusega. Ka KrMS § 274 lg 1 ütleb, et kui kohtuasja arutades tuvastatakse KrMS § 199 lg 1 punktides 2–5 sätestatud menetlust välistav asjaolu, lõpetab kohus kriminaalmenetluse määrusega. Samas on teises lauses sätestatud, et õigeksmõistva kohtuotsusega lõpetab kohus kriminaalmenetluse KrMS § 199 lg 1 punktis 1 (puudub kriminaalmenetluse alus) nimetatud alusel.

12. Eeltoodust nähtuvalt **koheldakse** alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamisel **erinevalt** vahi all viibinud isikuid, kelle kuritegu aegub enne kohtuliku arutamist (kas kohtueelses menetluses või kohtulikus eelmenetluses), ja samuti vahi all viibinud isikuid, kelle kuritegu aegub kohtuliku uurimise staadiumis.

¹⁰ Asusin Riigikohtule 10.09.2010 kirjaga nr 9-2/101471/1005395 saadetud arvamuses põhiseaduslikkuse järelevalve asjas nr 3-3-1-69-09 seisukohale (vt täpsemalt arvamuse p 25), et alusetu vabaduse võtmine AVVKHS tähenduses langeb PS § 25 mõttes õigusvastase kahju tekitamise alla. Seega on minu hinnangul võimalik analüüsida J.K.-le hüvitise maksmise alust mitte ettenägevat AVVKHS § 1 ka PS §-s 25 sätestatud põhiõiguse riivena. RKÜKo 22.03.2011 nr 3-3-1-85-09 p-dest 76, 105 ja 119 nähtuvalt käsitleb Riigikohus PS § 25 vaid õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamise alusena (tulenevalt konkreetse kohtuasja asjaoludest) ja ei võta seisukohta PS § 25 laiema reguleerimisala kohta.

¹¹ Viimati RKPJKo 30.09.2008, nr 3-4-1-8-08, p 20

2.2. Riive põhiseaduspärasus

13. Põhiõiguse riive peab olema nii formaalselt kui ka materiaalselt põhiseadusega kooskõlas. Põhiõiguste piiramise formaalne põhiseaduspärasus eeldab esiteks põhiseaduses sätestatud pädevuse, vormi- ja menetlusnõuete järgimist, teiseks PS § 13 lõikest 2 tuleneva õigusselguse tagamist ning kolmandaks PS § 3 lõike 1 lausest 1 tulenevast parlamendireservatsioonist kinnipidamist. Riive materiaalse õiguspärasuse tuvastamiseks tuleb tuvastada erineva kohtlemise eesmärk ning analüüsida erineva kohtlemise asjakohasust ning meelevaldsuse keelu järgmist.

14. Käesoleval juhul on erinevat kohtlemist ettenägev seadus kehtestatud Riigikogu poolt menetluskorda järgides seadusega mis on avaldatud Riigi Teatajas. Puuduvad andmed, et selle vastuvõtmisel oleks rikutud seaduste vastuvõtmisele ettenähtud menetlusnorme. Samuti on asjassepuutuv norm üheselt mõistetav ning selle arusaadavuse üle ei vaielda, mistõttu on tegemist formaalselt põhiseaduspärase regulatsiooniga.

15. Järgnevalt tuleb tuvastada ebavõrdse kohtlemise materiaalne põhiseadusele vastavus: kas eelnevalt tuvastatud võrreldavaid grupe koheldakse AVVKHS §-s 1 erinevalt mõistlikul põhjusel või meelevaldselt.

16. Erineva kohtlemise eesmärgi tuvastamiseks on asjakohane pöörduda seaduse eelnõu seletuskirja poole. AVVKHS § 1 lg 1 p 1 kehtib praeguses sõnastuses alates 01.09.2002. AVVKHS § 1 lg 1 p 1 muudeti karistusseadustiku rakendamise seaduse §-ga 21. Eelnõu 735 SE (IX koosseis) algtekstis muudatust ei sisaldunud, seetõttu ei nähtu seletuskirjast ka muudatuse põhjendusi. Enne seda kuupäeva oli punkti sõnastus: "kes viibis kohtu loal vahi all ning kelle asjas on kriminaalasja algatamise määrus tühistatud, menetlus lõpetatud eeluurimise või juurdluse staadiumis või kohtu korraldaval istungil või kelle kohta on tehtud õigeksmõistev otsus;". Võrreldes AVVKHS § 1 lg 1 p 1 kehtiva sõnastusega on jäetud sätte reguleerimisalast välja isikud, kelle kriminaalasja algatamise määrus on tühistatud ning isikud, kelle kriminaalmenetlus on lõpetatud juurdluse staadiumis. Muudatuse üksnes redaktsioonilist iseloomu toetab ka eelnõu menetlust juhtinud õiguskomisjoni 28.02.2002 istungi protokoll¹², millest nähtuvalt oli AVVKHS muutmise eesmärk terminoloogia karistusseadustikuga kooskõlla viimine.

17. AVVKHS algredaktsiooni eelnõule lisatud seletuskirjas oli üksnes tõdetud, et eelnõu § 1 järgi on õigus hüvitist saada isikutel „[...]“, kellelt oli vabaduse võtnud selleks volitatud kohus või ametiisik, kuid hiljem langes vabaduse võtmise alus ära (tõendite ümberhindamine, uute asjaolude ilmnemine, kahtlustuse äralangemine jne.).“¹³

18. AVVKHS jõustumise ajal 01.01.1998 kehtinud kriminaalmenetluse koodeksi (KrMK) § 5 lg 1 p 3 alusel ei tohtinud kriminaalasja algatada või tuli algatatud asi lõpetada kui aegumistähtaeg on möödunud. KrMK § 5 lg 2 järgi tuli aegumise asjaolu ilmnemisel kohtuliku arutamise staadiumis siiski asi arutada lõpuni ja teha õigeksmõistev otsus või süüdimõistev otsus koos süüdimõistetu vabastamisega karistusest. KrMK § 268 lg 3 sätestas m.h, et kohus teeb süüdimõistva otsuse süüdimõistetu vabastamisega karistusest, kui kriminaalasja arutamisel tehti kindlaks kuriteo

¹² Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 14, 28.02.2002, V. Linde: „[...] Punktis 24 täiendatakse riigi poolt isikule alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise seadust ning viiakse terminoloogia vastavusse karistusseadustikuga. [...]“. Kättesaadav arvutivõrgus:

http://www.riigikogu.ee/?op=emspain&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=020630022.

¹³ Riigi poolt alusetult vabaduse võtmisega kahju hüvitamise seaduse eelnõu (SE 564 I, IX koosseis) seletuskiri. Koopia seletuskirjast oli lisatud Riigikohtule 10.09.2010 kirjaga nr 9-2/101471/1005395 saadetud arvamusele (lisa 1) kohtuasjas nr 3-3-1-69-09.

aegumine. KrMK § 197 lg 1 nägi ette, et kui mõni §-s 5 sätestatud asjaolu ilmneb kohtu alla andmise staadiumis, lõpetab kohus kriminaalasja menetluse korraldaval istungil.

19. Seega nägi kriminaalmenetluse kord AVVKHS jõustumise ajal isikute erineva kohtlemise sõltuvalt sellest, kas kuritegu aegus enne kohtuliku uurimise alustamist või kohtuliku uurimise käigus. Esimesel juhul tuli menetlus määrusega lõpetada ja vahi all viibinud isikul oli õigus alusetult vabaduse võtmisega tekkinud hüvitisele. Teisel juhul sõltus hüvitise saamine sellest, kas isik tunnistati kuriteo toimepanemises õigeks või süüdi. Süüdimõistmise korral vabastati isik karistuse kandmisest, kuid AVVKHS järgi tal hüvitise saamise õigust ei tekkinud. Võtmata seisukohta varasemalt kehtinud olukorra põhiseaduspärasuse kohta, tõden siinkohal, et erinevalt varasemast praegu kehtiva kriminaalmenetluse seadustiku järgi kuriteo aegumise tuvastamisel kriminaalmenetluse lõpetamise aeg – s.t millises menetlusstaadiumis kriminaalasi on – ei mõjuta kriminaalasja tulemust, sest kriminaalasi tuleb seda edasi arutamata määrusega lõpetada. Sarnaselt AVVKHS jõustumise ajal kehtinud kriminaalmenetlusega eristab KrMS maakohus kriminaalasja menetlemisel selgelt kohtuliku eelmenetluse (KrMS 10. ptk 1. jagu) ja kohtuliku arutamise staadiume (KrMS 10. ptk 2.–4. jagu).

20. Tuleb täpsustada, et KrMS § 199 lg 3 p 1 alusel võib kahtlustatav või süüdistatav kuriteo aegumistähtaaja möödumisel siiski rehabiliteerimise eesmärgil taotleda kriminaalmenetluse jätkamist. Sellisel juhul peab kohus arutama asja sisuliselt lõpuni, s.t. tegema kas õigeks- või süüdimõistva kohtuotsuse. Ka KrMK § 5 lg 3 nägi ette, et kriminaalmenetluse lõpetamine ei ole m.h aegumise tõttu lubatud siis, kui sellele vaidleb vastu kahtlustatav ja süüdistatav ning siis tuli kriminaalmenetlust jätkata üldises korras. Olen siiski seisukohal, et olukorras, kus kohtueelses menetluses või kohtu korraldaval istungil aegumise tõttu kriminaalmenetluse lõpetamisel saab vahi all viibinud isik üldjuhul (s.t kui ei esine AVVKHS § 1 lg 3 välistavaid asjaolusid) alati hüvitist, kuid kohtuliku uurimise käigus aeguva kuriteo puhul sõltub vahi all viibinud isiku hüvitise saamine sellest, kas rehabiliteerimise eesmärgil taotletud menetluse jätkamisel tehakse õigeksmõistev otsus, ei ole võrreldavaid gruppe koheldud võrdselt.

21. Eeltoodut arvestades toetan Tallinna Ringkonnakohtu 02.03.2011 määruses väljendatud seisukohta, et kuriteo aegumine kriminaalasja konkreetses menetlusstaadiumis on pigem juhuslikku laadi asjaolu ja ei ole võimalik tuvastada mõistlikku põhjust, mis õigustaks eelnevalt kirjeldatud gruppide erinevat kohtlemist.

22. Kokkuvõttes leian, et AVVKHS § 1 on vastuolus PS § 12 lg 1 lausest 1 tuleneva õigusloome võrdsuse põhimõttega osas, mis välistab vahi all viibinud isiku õiguse saada hüvitist alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju eest, kui kriminaalmenetlus lõpetatakse KrMS § 199 lg 1 p 2 alusel kohtuliku uurimise staadiumis.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Indrek Teder